

re kesmesi gereken kurbanı dem-i fevât, Allah rızâsı için nâfile olarak kesilen kurbanı dem-i nefl, ihram yasaklarına riayet etmeyen veya hac ve umrenin vâciblerinden birini yerine getirmeyen kimsenin kesmesi gerekli kurbanı da dem-i cinâyet denir.

İhramda iken en az bir gün dikişli elbise giymek, başı örtmek, asgari bir organının tamamına koku sürmek, başın ve sakalın en az dörtte birini tıraş etmek, asgari bir elin veya ayağın tırnaklarını kesmek, kudüm ve vedâ tavafını erkekler cünüp olarak, kadınlar hayız veya nifas halinde iken, ziyaret tavafını abdestsiz olarak yapmak, ziyaret tavafının üç, vedâ tavafının dört şavtını eksik yapmak veya vedâ tavafının tamamını terketmek, Safâ ile Merve arasındaki sa'yi yapmamak, arefe günü güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılmak, Müzdelife vakfesini, şeytan taşlamayı terketmek gibi davranışlar Hanefîler'e göre demi gerektirir. Mâlikîler'e göre mîkât mahallini ihramsız geçmek, telbiyeyi, kudüm tavafını, şeytan taşlamayı, Mina ve Müzdelife'de gecelemeği terketmek; Şâfiîler'e göre mîkât mahallini ihramsız geçmek, Müzdelife ve Mina'da gecelememek ve vedâ tavafını terketmek; Hanbelîler'e göre dikişli elbise giymek, koku sürünmek, karşı cinsi öpmek ve okşamak, saç ve tırnak kesmek demi gerektiren başlıca davranışlardır. Mezhepler arasında ayrıntıda farklı hükümler bulunmakla birlikte söz konusu ihlâlin meşrû bir özürden dolayı meydana gelmesi veya kişinin maddî imkânının bulunmaması halinde dem yerine oruç tutulması ve fakirlere belirli bir sadakanın verilmesi de söz konusu olmaktadır (geniş bilgi için bk. HAC; İHRAM).

Hanefîler'e göre dem Harem'de kesilir. Mâlikîler'e göre avlanma ve cinsi münasebette bulunmanın cezası olan kurbanlar Mina veya Mekke'de kesilir; diğer kurbanlar her yerde kesilebilir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise asolan demin Harem'de kesilmesidir. Hanefîler dışındaki üç mezhebe göre dem-i ihâr ihârî* in olduğu yerde kesilir.

Temettu' ve kırân haccından dolayı kesilmesi gerekli olan şükür kurbanının bayramın ilk üç gününde kesilmesi Ebû Hanîfe'ye göre vâcib, Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre sünnettir. İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre de bu süre içinde kesilir, daha önce kesilemez. Şâfiî'ye göre bu süre içinde kesilmesi sünnetse de daha önce ve daha sonra da

kesilebilir. Ceza kurbanları için belli bir süre bulunmamakla birlikte hatanın işlenmesinden hemen sonra kesilmesi efaldır.

Kırân ve temettu' haccında kesilmesi vâcib olan şükür kurbanı ile nâfile olarak kesilen kurbanın etinden sahibi yiyebilir. Hacda ceza ve kefaret olarak kesilen kurban ise (dem) âlimlerin çoğunluğuna göre adak ve zekât hükmünde olup etinden sahibi ve bakmakla yükümlü olduğu yakınları yiyemez.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Hac", 37; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 310-323; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 282, 322, 371, 520 vd.; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebîr* (İbn Kudâme, *el-Muğni* ile birlikte), III, 244-245; Mevsîfî, *el-İhtiyâr*, İstanbul 1987, I, 161-165; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Bulak), II, 224-254; Şirîni, *Muğni'l-muhtâc*, I, 512 vd., 532 vd.; İbn Cüzey, *Qavânînu'l-aşkâmi's-ser'iyye*, Kahire 1985, s. 132-134; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, II, 542-590; Zühayrî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, III, 256-268.

RAHMİ YARAN

DEM

(د م)

Türk müsikisinde kullanılan bir tabir.

Farsça'da "nefes, soluk" anlamına gelen kelime, Türk müsikisinde birbirleriyle ilgili olan sesleri belirtmek için "dem sesler" ve "dem tutmak" tabirlerinde kullanılmıştır.

Neyin ses alanı içerisinde yer alan en pest sekizlisindeki perdelere dem sesler denir. Bunlar, üflenerek çıkarılması oldukça zor kabul edilen kaba rast ile gevşet perdeleri arasındaki seslerdir. Neyzenlerce bu sesleri iyice çıkarmadan diğer perdelerin hakkını vermenin imkânsız olduğu kabul edildiğinden ney derslerine başlayanlara önce dem sesler öğretilir. Bu seslerin canlı ve kolay üflenebilmesi neyzenin kabiliyeti ve bu arada çok çalışması ile ilgili bir husustur. Bu sebeple eskiden mevlevîhânelerdeki ney öğretimi, 300 gün süren bir dem sesleri üfleme safhasıyla başladı.

Türk müsikisinde ses veya çalgı ile yapılan serbest (irticâî) icra esnasında, yaylı veya üflemeli bir sazın sürekli yahut aralıklı olarak soliste okuduğu ya da çaldığı makamın güçlü veya durak perdelerini basarak eşlik etmesine dem tutmak denilir. Dem tutma sırasında çok defa eserin icra edildiği dizinin bir oktav aşısından eşlik edilir.

Öte yandan, Mevlevî âyinde neyzen başının ilk taksimi sırasında taksim sonlarına doğru bir veya birden fazla neyin taksim edilen makamın durak perdesini sürekli üflemesine de dem tutmak denir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Lugatı, II, 766; Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242, vr. 6^a; Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 13, 84; a.m.f., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 374; Halil Can, "Mevlevî Âyini", *Hız. Mevlana ve Mevlevî Âyînleri*, İstanbul 1969, s. 20-21; Süleyman Erguner, *Ney: Metod*, İstanbul 1986, s. 35, 46; Öztuna, *BTMA*, I, 216.

NURİ ÖZCAN

DEMAK

XV. yüzyılın son çeyreğinde kurulan ve yaklaşık bir asır süren Cava adasındaki bağımsız ilk müslüman devleti.

Önceleri Cava'nın kuzey sahillerinde bir liman şehri olan Demak, bugün zamanla sahilin geniş kumsallarla kaplanması yüzünden denizden birkaç mil içerde kalmış küçük bir yerleşim merkezidir. Cava geleneğine göre Demak hükümdarlarının soyunun, XV. yüzyılın son çeyreğinde bölgeye yerleşen Cek Ko-po (Ç. Ko-po Amca) adındaki Çinli zengin bir müslüman tüccardan geldiği kabul edilmektedir. Cava vekâyî'nâmelerinde ilk Demak hükümdarının, son Macapahit kralı ile daha sonraki yıllarda saraydan kovulan Çinli bir prenesten doğan Raden Patah (Arapçası Fettâh) olduğu anlatılmaktadır. Yine aynı kaynaklara göre bu sıralarda zayıf düşen Macapahit Hindü Budist Devleti Demak'ın saldırılarıyla ortadan kalkmıştır. Demak'ın ikinci hükümdarı, Portekizlilerin Rodim diye adlandırdıkları Bedreddin (veya Kame-rüddin) yaklaşık 1504 yılında ölünce yerine geçen oğlu (veya kardeşi) Trenggana Demak Devleti'nin en güçlü hükümdarı idi. Daha sonraki Cava kaynaklarında onun 1524 yılından itibaren "sultan" unvanını aldığı kaydedilmektedir. Trenggana, birincisi 1505-1518, ikincisi 1521-1546 yılları arasında olmak üzere iki dönem hükümdarlık yaptı. Bu iki dönem arasındaki üç yıl içinde kayınbiraderi Ceparâ hâkimi Patih Yûnus hüküm sürmüştür.

Trenggana devrinde Demak zenginlik ve nüfuz bakımından zirveye ulaştı. Trenggana o bölgenin önemli limanlarını Demak'a bağlamaya çalıştığı gibi he-

nüz müslüman olmayan Cava'nın iç bölgelerine de akınlar yaptı ve XI. yüzyıl Çin kaynaklarının Macapahitler'in önemli liman şehri olarak gösterdikleri Tuban'ı fethetti (1527).

Trenggana din adamlarının ve çoğunluğu melez olan dindar tüccarların hâmisî idi. Demak'ın gücünün Batı Cava'da yayılmasını, Trenggana'ya bağlı bir âlim ve asker olan, Şeyh İbn Mevlânâ olarak da tanınan Sunan Gunung Jati sağladı. Pasai'de doğduğu söylenen Sunan hac için Mekke'ye gitmiş ve dönüşte Demak'ta yerleşmişti. Burada pek çok öğrencisi olmuş ve büyük itibar görmüştü. Ayrıca hükümdarın da teveccühünü kazanarak onun kız kardeşiyle evlenmişti. Daha sonra kendisi henüz İslâm'ın ulaşmadığı Batı Cava'da çalışmalar yapmakla görevlendirildi ve Demak'ın Batı Cava sahillerine hâkim olmasını sağladı. Şeyh İbn Mevlânâ buradaki Bentem ve Cirebon limanlarını ele geçirdi. Oğlu Pangeran Pasrean'ı Cirebon'a yerleştirdi, kendisi de Bentem'e yerleşti. Ancak oğlu 1552 yılında ölünce Bentem'i diğer oğlu Hasanüddin'e bırakarak Cirebon'a gitti, vefatına kadar da orada kaldı. Daha sonra halefleri Demak'tan ayrılarak bağımsızlıklarını ilân ettiler.

Trenggana 1543'te Doğu Cava'daki Hindûlar'ın kutsal bölgesi Penanggungan dağına, 1545 yılında da Malang'ı aldı. Ancak 1546'da Hinduizmin Panarukan'daki son kalesine düzenlediği geniş çaptaki saldırıda kesin bir yenilgiye uğradı ve öldürüldü. Ardından ülkede karışıklıklar başgösterdi. Bunun sonucunda da devlet parçalandı. Baştaki hükümdar Sunan Prawata (1546-1561) artık Demak şehrinin dışında hiçbir güce sahip değildi. Kısa bir süre sonra da Demak bölgede güçlenen diğer devletlerin hâkimiyetine girdi (1578).

Demak Ulucamii - Cava / Endonezya

Demak küçük devletlerin dağınık bir federasyonu olup hiçbir zaman merkezî yönetime sahip olamadı. Bu dönemdeki fetihler daha çok cezalandırıcı nitelik taşıyordu. Coğrafi faktörler, Cava'daki diğer devletler gibi Demak'ın da otoritesinin sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Bütün bunlara rağmen Demak bir İslâm kültür merkezi olmuş ve müslümanlık buradan iç bölgelere yayılmıştır. Cava'da İslâmiyet'in yayılmasını sağlayan dokuz velînin irşad merkezi olarak kullandıkları Demak Camii ile buradaki evliyâ mezarları, XVI. yüzyıldan itibaren Cavalılar tarafından hizmetle anılan ve ziyaret edilen yerlerdir.

BİBLİYOGRAFYA:

Şâhid Hüseyin Rezzâkî, *İndünüşyâ*, Lahor 1974, s. 53-54; H. J. de Graaf — Th. G. Th. Pigeaud, *De eerste Moslimse vorstendommen op Java, Studiën over de staatkundige geschiedenis van de 15de en 16de eeuw*, s-Gravenhage 1974; a.m.f.ler, *Islamic States in Java, 1500-1700*, The Hague 1976, s. 6-9; H. de Graaf, "On Sekizinci Yüzyıla Kadar Güney-Doğu Asya'da İslâm" (trc. Hamdi Aktaş v.dğr.), *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1989, s. 23, 24, 25, 35; J. D. Legge, *Indonesia*, Sydney 1980, s. 54; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, London 1981, s. 33-35; D. G. E. Hall, *A History of South-East Asia*, London 1987, s. 301-303.

RIZA KURTULUŞ

DEMENHÛRÎ

(الدمنهوري)

Ebü'l-Abbâs Ahmed
b. Abdilmün'im b. Yûsuf
ed-Demenhûrî el-Mezâhibî
(ö. 1192/1778)

Ezher şeyhi.

1101 (1690) yılında Mısır'ın Demenhûr şehrinde doğdu. Küçük yaşta annesini ve babasını kaybettikten sonra Kahire'ye gitti ve Ezher'de öğrenim gördü; Kahire'de bulunan birçok âlimden ders aldı. Hocaları arasında Abdülcevd el-Meydânî, Abdülvehhâb eş-Şinvânî, Abdüldâim el-Uchûrî, Muhammed b. Abdülâzîz el-Hanefî gibi kişiler yer alır. Dört mezhebe mensup âlimlerden fıkıh okuyarak bu mezheplerde fetva verebilecek bir seviyeye ulaştı. Bu sebeple kendisine "Mezâhibî" unvanı verildi. Dinî ilimler yanında tıp, kimya, aritmetik, mühendislik gibi müsbet ilimleri tahsil ederek bu alanlarda da kendisini yetiştirdi; zamanla büyük bir şöhret ve itibar kazandı. 1177 (1764) yılında hacca gitti ve yöre âlimlerinden ilgi gördü. Ezher şeyhi Şemseddin Muhammed b. Sâlim el-Hif-

nî'nin vefatı üzerine 1182'de (1768) Ezher şeyhliğine getirildi ve ölümüne kadar bu görevi yürüttü. Demenhûrî, ilim çevrelerinde olduğu gibi siyasî çevrelerde ve halk nezdinde de sözü dinlenen bir şahsiyetti. Nitekim valiler idarî konularda kendisine başvurup görüşlerinden faydalanmış, ülkede çıkan iç karışıklıklarda bazı valiler onun evine sığınmıştır.

Kaynaklarda "imam, allâme, âyetullah el-kübrâ" gibi unvanlarla anılan Demenhûrî'nin dikkati çeken bazı görüşleri şöyledir: Maddenin en küçük parçası kabul edilen atom (cevher-i ferd, çuz-i lâ yetecezzâ) parçalanabilir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de zerreden (atom) daha küçük ve daha büyük ne varsa hepsinin apaçık bir kitapta yazılı olduğu belirtilirken (Yûnus 10/61) atomdan daha küçük madde parçalarının bulunduğuna işaret edilmiştir. Bu husus, atomun parçalanamayacağını iddia eden kelâmcıların hatalı olduklarını göstermektedir. **Vahdet-i vücûd*** telakkisi İslâm akidesiyle bağdaşmaz. "Allah'ın zâtı mutlak varlığın kendisidir" ifadesiyle İbn Sînâ'nın da benimsemiş görüldüğü bu düşünce, Allah'ın âlemlerle birleşmiş olduğu (ittihâd) veya ona hulûl ettiği sonucuna götürür. Böyle bir telakkî, yaratıcıyı yaratıklara benzemekten tenzih etme akidesine aykırıdır. Nitekim İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre Allah'ın yaratıklara hulûl etmesi ve onlarla birleşmesi imkânsızdır. Ölen müslüman, ölümünden evvel aksi bir beyanda bulunmadığı takdirde mümin olarak ölmüş sayılmalıdır. Çünkü bu konuda itibar edilecek yegâne delil kişinin ölümünden önceki tutumudur.

Eserleri. Demenhûrî'nin kırktan fazla olduğu belirtilen eserlerinin başlıcaları şunlardır: **1. Dinî İlimlere Dair Eserleri.** **1. Dürretü't-tevhîd.** Müellifi tarafından *el-Şavli'l-müfid fi şerhi Dürretü't-tevhîd* adıyla şerhedilmiştir (Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 626/3). **2. Men'ul-eşîmî'l-hâ'ir 'ani't-temâdî fi fi'li'l-kebâ'ir** (Brockelmann, GAL, II, 487). **3. Hilyetü'l-ibrâr bimâ fi İsmâ'îliyyîn mine'l-esrâr** (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 825). **4. el-Feyzü'l-amîm fi ma'ne'l-Kur'ânî'l-azîm** (Râgıb Paşa Ktp., nr. 208). **5. Şifâ'ü'z-zamân bi-sırrı kalbi'l-Kur'ân** (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 825). **6. Hülâsatü'l-kelem 'alâ vakfi Hamza ve Hişâm** (Nuruosmaniye Ktp., nr. 38). **7. Keşfü'l-lişâm 'an muhadderâti'l-efhâm fi'l-besmele ve'l-hamdele** (Brockelmann, GAL, II, 487). **8. el-Fethu'r-rabbânî bi-**